

HORVÁTH JÓZSEF

NÉHÁNY HELYI VONATKOZÁSÚ ADALÉK DETRE LÁSZLÓ (1906–1974) SZÜLETÉSÉNEK CENTENÁRIUMÁRA

*A pályakezdő Detre László.
(Porträtgalerie der Astronomischen
Gesellschaft. Bp., 1931. 20. p.)*

Szombathely szülöttéről, Detre László akadémikusról, az MTA Csillagvizsgáló Intézetének igazgatójáról, egyetemi tanárról, a 20. századi magyar csillagászat meghatározó egyéniségéről születésének 100. évfordulóján szülővárosa is méltóképpen megemlékezett. A Szombathelyi Premontrei rendi Szent Norbert Gimnáziumban, az egykori kiváló diák tiszteletére, 2006. április 22-én tartott tudományos emlékülésen avatott előadók méltatták érdemeit, értékelték munkásságának nemzetközi jelentőségét. Az itt elhangzottakat kiegészítendő, az alábbiak részben Detre László működésének egy helyi jelentőségű vonatkozásához, Szombathely Város Gothard Jenő Csillagvizsgálójának az 1950-es évek végi kibontakoztatása érdekében kifejtett tevékenységéhez, részben családi háttéréhez, szombathelyi indíttatásához kíván adalékul szolgálni.

CSALÁD, GYERMEK- ÉS IFJÚKOR

Detre László 1906. április 19-én született a szombathelyi Kálvária utca 3. – későbbi átszámozás következtében ma 2/b. – szám alatti, ma is meglévő épületben, dr. Dunst János és Beczkay Gizella gyermekeként.¹ (A Dunst családnév helyett 1933-ban vette fel a Detre vezetéknévét.)² Édesapja, dr. Dunst János a Vas megyei Nagynémetszentmihályon (ma: Grosspetersdorf, Ausztria) született 1873. november 2-án a helyi asztalosmester fiaként.³ Pályáját császári és királyi katonatisztként kezdte. A 39. számú közös gyalogezredben szolgált, előbb Debrecenben, majd Nagyváradon (ma: Oradea, Románia). Ez utóbbi állomáshelyén ismerkedett meg a váradi születésű Beczkay Gizellával, Detre László leendő édesanyjával. A házasságkötés azonban a tisztí nősüléshez megkívánt kaució hiányában elhalasztódott addig, amíg Dunst János meg nem teremtette új egzisztenciáját. Ez okból katonai szolgálata mellett jogi ta-

nulmányokba kezdett, amelynek végeztével főhadnagyi rangban a hadsereg-
 ből kilépve, a házaspár Szombathelyen telepedett le, 1900-ban.⁴ Itt született
 meg 1901. március 21-én első gyermekük, Klára.⁵ Dunst János csakhamar a
 vasi megyeszékhely szolgálatába lépett. Szombathely város közgyűlése 1901.
 december 28-án az újonnan rendszeresített – 1902. január 1-jétől betöltendő –⁶
 másodtanácsosi állásra,⁷ majd 1902. december 29-én első tanácsossá s egy-
 szersmind Szombathely város alpolgármesterévé választotta meg.⁸ Azonban
 az apa szépen felfelé ívelő köztisztviselői karrierje tragikusan tört ketté. Dr.
 Dunst János több hónapi szenvedés után, 1908. december 2-án a bécsi All-
 gemeine Krankenhausban elhunyt.⁹ A tragédiát tovább súlyosbította az a kö-
 rülmény, hogy a nyugdíjjogosultság híján elhalálozott családfő után hátrama-
 radt özvegy és két árva – László és nővére, Klára – létfenntartása bizonyta-
 lanná vált.¹⁰ A bajt még tovább tetézte a hátrahagyott tetemes adósság. Bár az
 apának, az 1909. március 30-án felvett hagyatéki tárgyalási jegyzőkönyv tanú-
 sága szerint, volt ugyan életbiztosítása, de más hagyatéki vagyon híján, ennek
 teljes összegét a hagyatéki adósság törlesztésére kellett fordítani.¹¹ A város
 igyekezett enyhíteni az így előállt súlyos helyzeten. A család megélhetésére
 átmenetileg az a meglehetősen szerény, évi 952 Korona összegű kegydíj szol-
 gált, amelyet az özvegy, illetve a gyerekek részére – Klárának a 18., László-
 nak pedig a 22. életévük betöltéséig – Szombathely város képviselő-testülete
 szavazott meg.¹² Mindezek következményeként fel kellett adni a Kálvária ut-
 cai szülőház bérletét,¹³ amelynek pontos idejét nem sikerült kideríteni, de
 annyi bizonyos, hogy 1911-ben már a szombathelyi Paragvári utca 22. szere-
 pelt a család lakcíkeként.¹⁴ Ugyanerre az időre a família életkörülményeiben
 kedvező fordulat is bekövetkezett azáltal, hogy az édesanyjának tisztviselő-
 ként sikerült elhelyezkednie Szombathelyen, a Magyar Királyi Állami Gyer-
 mekmenhelynél.¹⁵ Ilyen körülmények közepette, a szombathelyi Templom
 téri elemi iskola jeles eredményű elvégzését követően, 1916-tól a szombathe-
 lyi premontrei főgimnáziumban tanult tovább.¹⁶ A középiskolában diáktársai
 közül igen hamar kiemelkedett matematika tudásával, mellyel gimnáziumi
 évei alatt több alkalommal is elnyerte a matematikában legjobb teljesítményt
 elért tanulók elismerésére kitűzött pénzjutalmakat.¹⁷ Hetedik osztályos korá-
 ban mint az iskola matematikában egyik, vagy talán legtehetségesebb tanu-
 lóját választották meg a tanintézet Berzsenyi Dániel Önképzőköre matemati-
 ka–fizika szakosztályának bírálójává.¹⁸ Nyolcadikosként pedig már ő töltötte
 be az Önképzőkör alelnöki tisztét.¹⁹ Életét 1924-ben újra családi tragédia,
 nővérenek ezévben, Budapesten bekövetkezett halála árnyékolta be.²⁰ Közép-
 iskolai tanulmányait 1924. június 24-én letett jeles eredményű érettségi
 vizsgája²¹ s az ugyanezen évi országos matematikai tanuló versenyen elnyert
 első helyezése zárta.²² (Emlékét a gimnázium második emeleti folyosójának
 falán 2006. április 22-én felavatott bronzportrés márványtábla hirdeti.)

Bár ezen írásnak nem célja Detre László életműködésének részletekbe
 menő bemutatása, azonban itt, közbevetőleg, mindenképpen szükséges fel-
 idézni főbb – tematikusan csoportosított – életrajzi adatait.

*Detre László Kalvaria utcai szülőháza.
(Fotó: Horváth József)*

PÁLYAINDULÁS

Az érettségit követően, 1924-ben beiratkozott a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsész Karának matematika–fizika szakára, ahol 1926-ban a tanári alapvizsgát mindkét szaktárgyából – matematikából Kürschák Józsefnél, fizikából Tangl Károlynál²³ – kitűnő eredménnyel letette.²⁴ Pályáiránya azonban ekkor fordulóponthoz érkezett. 1927-től egyetemi tanulmányait a Budapest–Svábhegyi Magyar királyi Konkoly-alapítványú Asztrofizikai Observatórium csillagász utánpótlásának biztosítására létesített két állami ösztöndíj egyikét elnyerve, a berlini Friedrich Wilhelm – ma Humboldt – Egyetemen folytatta.²⁵ Itt tette le 1929. július 25-én doktori szigorlatát²⁶ csillagászat főtárgyból, matematika-elméleti fizika-filozófia mellékszakokból „summa cum laude” eredménnyel.²⁷ Miután egyetemi tanulmányait abszolválta, és állami ösztöndíjjal fél évet a kiel-i csillagvizsgálóban eltöltött,²⁸ 1930. március 6-án bölcsészdoktorrá avattatott,²⁹ miközben a bécsi egyetemi obszervatóriumban folytatott féléves gyakorlatot.³⁰ 1929. október 7-én mint asszisztens nyert alkalmazást a Budapest–Svábhegyi Csillagvizsgálóban,³¹ ahol pályája egyenletesen haladt előre: 1934-ben adjunktus lett,³² 1939-ben pedig obszervátorrá lépett elő.³³

AZ INTÉZETVEZETŐ

Detre László 1943. december 31-ével vette át az – időközben a Pázmány Péter Tudományegyetemhez csatolt³⁴ – intézet irányítását.³⁵ A vezetése alatt álló intézmény a Minisztertanács 1951. évi 10. számú rendeletének értelmében³⁶ 1951. február 1-jei hatállyal az Akadémia intézményrendszerének részegységévé válva, a Magyar Tudományos Akadémia Csillagvizsgáló Intézete lett.³⁷ Detre László elkövetkező igazgatói periódusának legnagyobb érdeme, hogy intézetének egy teljesen új észlelő bázist hozott létre a Mátra-hegységben lévő Piskéstetőn, amelynek első üteme egy 90/60/180 cm dimenziójú Schmidt-teleszkóp 1962. június 16-i átadásával zárult.³⁸ A második fázisban – annak érdekében, hogy intézete lépést tudjon tartani a környező országok csillagászati műszerfejlesztésével – az MTA Csillagvizsgáló Intézetének Piskéstetői hegyi észlelő állomását egy 1 méteres Ritchey-Chretien típusú tükröteleszkóppal bővítette, amelynek 1974. december 18-ai ünnepélyes átadását azonban 1974. október 15-én bekövetkezett halála miatt már nem érthette meg.³⁹

A TUDOMÁNY HAZAI ÉS NEMZETKÖZI FÓRUMAIN

Hazai tudományos elismerése azzal vette kezdetét, hogy 1945-ben rendes, 1946-ban pedig igazgatósági tagja lett – a Magyar Tudományos Akadémia elnöke Szent-Györgyi Albert által 1945. július 31-én létrehozott –⁴⁰ Magyar Természettudományi Akadémiának (MTTA).⁴¹ Miután a két konkurens tudományos testület vitájának megoldásaként az MTA átvette az MTTA teljes tagságát, így 1946. július 24-én Detre László az MTA levelező tagja lett.⁴² Székfoglalóját 1947. április 24-én tartotta meg, „Vizsgálatok a Cephei csillagokról” címmel.⁴³ Az MTA „szocialista” átszervezésének következtében, 1949. október 31-ével – sokakkal együtt – Detre Lászlót is az eddig soha nem létezett, úgynevezett tanácskozó taggá fokozták le, ami gyakorlatilag levelező tagságának elvesztésével járt.⁴⁴ Ellenben az újonnan felállított Tudományos Minősítő Bizottság 1952-ben a „matematikai tudományok doktora” tudományos fokozatban részesítette.⁴⁵ Az MTA 1955. május 28-án állította vissza levelező tagságát,⁴⁶ így 1956. június 8-án ismételten megtartotta székfoglalóját, „Többszörös periódusú változócsillagok és pulzációelmélet” címen.⁴⁷ Az MTA rendes tagjává 1973. május 10-én választotta meg,⁴⁸ s székfoglaló értekezése 1974. április 8-án hangzott el az Akadémián: „A hazai változócsillag-kutatás asztrofizikai jelentősége” címmel.⁴⁹ Detre László nemzetközi tudományos közéleti tevékenységének fő színtere a csillagászat legfontosabb nemzetközi fóruma, az International Astronomical Union (IAU) volt. E legtekintélyesebb nemzetközi szakmai szervezet „Változócsillag” Szakosztályának 1948-ban tagja, 1961-ben vezetőségi tagja, 1964-ben alelnöke, 1967-től 1970-ig pedig elnöke lett.⁵⁰ A kormányzat 1970. április 4-e alkalmából az Állami Díj 1. fokozata kitüntetésben részesítette, a változócsillagok vizsgálatában az elmúlt 4 évtizedben elért eredményeiért.⁵¹

A TANSZÉKVEZETŐ

Detre László intézetigazgatói elfoglaltsága mellett, 1964. augusztus 1-jei hatállyal megbízást kapott az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kara Csillagászati Tanszékének vezetésére, mely posztján nagymértékben fellendítette a hazai szakcsillagász képzés ügyét, ami által megoldódott a hazai csillagász utánpótlás régtől akut problémája.⁵² Tanszékvezetői posztjáról 1968-ban adminisztratív okok miatt ugyan lemondásra kényszerült, de mint címzetes egyetemi tanár továbbra is aktívan részt vett a Tanszék munkájában.⁵³

A TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTÉSÉRT

Detre László irányító szerepet töltött be a hazai csillagászati ismeretterjesztésében is. Ezirányú működését 1933. január 26-án kezdte el mint a Királyi Magyar Természettudományi Társulat Csillagászati Szakosztályának jegyzője,⁵⁴ mely minőségében társszerkesztője volt a Szakosztály 1938-ban megindított negyedévi orgánumának, a „Csillagászati Lapok”-nak.⁵⁵ 1943. május 14-én a Társulat Csillagászati Szakosztálya elnökévé választotta.⁵⁶ A Természettudományi Társulathoz alakult Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat (TTIT) 1953. október 20-án alapított Központi Csillagászati és Matematikai Szakosztálya alakuló közgyűlésén elnökévé választotta meg.⁵⁷ Majd a TTIT-t követő Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) Csillagászati-Űrkutatási Szakosztályai Országos Választmányának elnöke lett,⁵⁸ bár e megbízatásáról az MTA Csillagvizsgáló Intézete Piszkéstetői Hegyi Observatóriumának beruházásával járó elfoglaltsága okán ideiglenesen lemondott, de 1963. május 27-én újra elfogadta a Választmányi elnökséget,⁵⁹ mely tisztségre az Országos Választmány 1964. április 30-án ismételten őt választotta meg.⁶⁰ Emellett elvállalta az Eötvös Loránd Fizikai Társulat ugyanebben az évben alakult Csillagászati Szakcsoportjának elnökségét.⁶¹

Főbb életrajzi adatainak felsorolása után most kerüljön sorra a szombathelyi Gothard Jenő Csillagvizsgáló komoly kutató helyé fejlesztésére irányuló helyi törekvések támogatásában vállalt közreműködésének áttekintése.

DETRE LÁSZLÓ A SZOMBATHELYI GOTHARD JENŐ CSILLAGVIZSGÁLÓÉRT

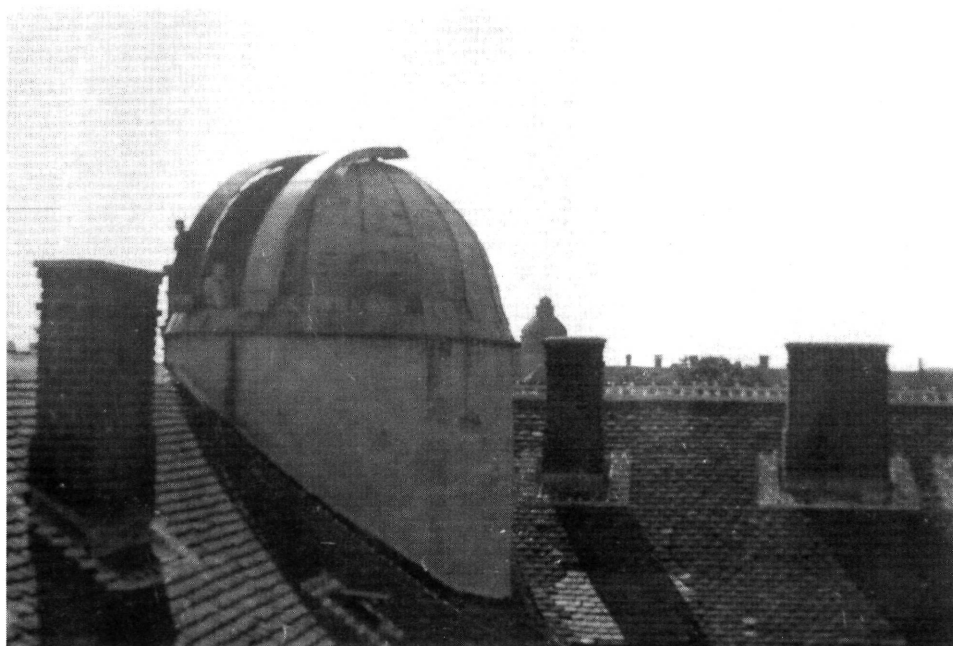
Mielőtt erre sor kerülne, előbb következzen egészen röviden az előzmények összefoglalása. A Gothard Csillagvizsgáló elődjét a két idősebbik Gothard-fivér – Jenő és Sándor – alapította 1881-ben. A csillagvizsgálót is magában foglaló herényi Gothard-kastély 1918. március 22-ei eladását közvetlenül követően az intézmény berendezésének javarésze a szombathelyi premontrei gimnáziumba került alapítványként. Az alapítványtevők – Gothard Jenő két öccse, Sándor és István, valamint unokatestvére, Felsőbüki Nagy Sándor – szándéka az volt, hogy az átadott felszerelést a középiskola újra üzembe helyezi, és „Gothard-Observatórium” néven működteti tovább.⁶² Erre azonban

az iskola részéről, anyagi nehézségekre és megfelelő hely hiányára való hivatkozással, nem került sor.⁶³ Az eredeti elképzelés realizálása csak három évtized múlva került felszínre. Nem részletezve itt a gimnáziumban őrzött Gotthard-féle műszerhagyatékra alapozott csillagda megvalósításához vezető küzdelmes folyamat történetét,⁶⁴ a lényeg az, hogy a premontrei, illetve ekkorra már állami Nagy Lajos Gimnázium épületében 1951. december 22-én – a Vas megyei Kultúrhét alkalmából – felavatásra került a Természettudományi Társulat „Szombathelyi Uránia Bemutató Csillagvizsgálója”.⁶⁵ A szombathelyi Uránia⁶⁶ kezdetben igen eredményes és széleskörű ismeretterjesztő tevékenységet fejtett ki, azonban e kezdeti nagy lendület hamarosan megakadt. 1954. május elején a helyi sajtóban megjelent terjedelmes írás már a leromlott állagú, pusztulásnak indult csillagvizsgáló sürgős megoldásra váró állapotára hívta fel a közfigyelmet.⁶⁷ Ebben, a cikkíró megállapítása szerint – más gátló tényezők hatása mellett – alapvetően a szükséges anyagi eszközök és főhivatású irányító szakember hiánya játszott közre. 1954 folyamán a helyzet normalizálására történtek is erőfeszítések, de a továbbra is fennálló igen kedvezőtlen dologi-személyi feltételek következtében, tartós eredmény nélkül.⁶⁸ A csillagda ügyében csak 1956 őszén következett be alapvető fordulat.

A csillagda 1956. szeptember 1-jével⁶⁹ megbízott vezetője⁷⁰ a fent vázolt tarthatatlan helyzet haladéktalan megszüntetése érdekében Szombathely Város Tanácsához fordult segítségért. A csillagda sürgős intézkedést igénylő ügyének rendezésére kidolgozott tervezet⁷¹ a városi segítségnyújtás szükségességét azzal indokolta, hogy „a csillagvizsgáló nem csak az ismeretterjesztéssel kapcsolatos bemutatókat tudja ellátni, hanem értékes tudományos munkát is tud végezni. Ehhez azonban feltétlen szükséges több igen nagy értékű műszer rendbe hozatala, megjavítása és néhány korszerű műszer beszerzése ... A csillagda kapott ugyan két ízben anyagi támogatást, de ez nem bizonyult elegendőnek a fentiek üzemképessé tételére és a jelenlegi állapot szerint mint használaton kívüli műszerek – amennyiben a támogatást nem kapja meg – feltehetően elkerülnek Szombathelyről és így a városnak nem csak értékes hagyatékától, hanem az ismeretterjesztést és a tudományt szolgáló intézményétől is meg kell válnia.”

Ennek bekövetkeztét a fenti tervezet 14 pontból álló javaslatlista elfogadása esetén tartotta elkerülhetőnek. Ennek első két – és legfontosabb – pontja az obszervatórium városi kezelésbe vonására, illetve az intézet újraindításához egy nagyobb összegű egyszeri pénztámogatás és rendszeres évi dotáció folyósítására tett javaslatot. A további javaslati pontok az újjászervezendő obszervatórium működési és ügyviteli rendjének szabályait rögzítik.

E javaslattervezetet Szombathely Városa Tanácsa Végrehajtó Bizottságának 1956. szeptember 26-ai ülése tűzte napirendjére.⁷² A testület egyhangúlag meghozott határozatával 12.000 Ft pénzsegély azonnali kiutalását rendelte el a csillagvizsgáló újra működőképes állapotba hozásának költségeire. Továbbá ugyanez ülés intézkedett az intézet rendszeres költségvetési ellátmányának biztosításáról és a másodállású vezető tiszteletdíjának folyósításáról.

A csillagvizsgáló kupolája 1950-ben, a Premontrei (ekkor Nagy Lajos) Gimnázium épületének tetején. (Kántor Károly hagyatéki gyűjteménye)

E városi vb-határozat tette lehetővé a csillagda megindulását s folyamatos üzemeltetését, a személyi és dologi feltételeknek a város anyagi lehetőségeihez igazodó szolid biztosítását. A fenti tervezetben célként kitűzött kutatóintézeti rangra emelkedéshez egy sor alapprobléma – a technikai korszerűsítéstől a szakszemélyzet alkalmazásán át a csillagvizsgáló szakmai követelményeknek megfelelő új elhelyezéséig terjedően – várt megoldásra. Az alábbiakban következze annak áttekintése, hogy ezen alapfeltételek Szombathely város és Detre László, illetve a vezetése alatti MTA Csillagvizsgáló Intézet összefogásával miként alakultak.

A város pénzsegélyével a csillagvizsgáló viszonyai 1957 tavaszára rendeződtek annyira, hogy már gondolni lehetett Detre László patronálásának ki eszközzésére. Ez meg is történt. A szombathelyi csillagda ügyét felkarolva, Detre László a tényleges fenntartó Városi Tanácshoz intézett 1957. április 21-ei levelében konkretizálta a maga és az akadémia csillagvizsgáló segítségnyújtásának tárgyi és személyi tényezőit.⁷³ A csillagda fejlesztésének érdekében első lépésként megteendő technikai modernizációt Detre egy fotoelektromos fotométer felajánlásával támogatta. Emellett Detre kilátásba helyezte a régi herényi obszervatórium felszereléséből a még hasznosítható 254 mm-es teleszkóp – és néhány eszköz – rendbehozatalának az akadémiai intézet részéről való elvégzését. Ez utóbbi munkálatok kapcsán felmerülő költségekhez a város egyösszegű 5000 Ft hozzájárulását kérte. Továbbá Detre indítványozta, hogy a csillagda a TTIT-től függetlenül teljesen városi fenntartásba kerüljön s végül a város egy főállású szakembert alkalmazzon. Mindhárom javaslatot a városi vb 1957. április 29-ei ülése elfogadta.⁷⁴ Mivel városi hatáskörben függetlenített kutatói státuszhely létesítése nem volt megoldható, ezért azt intézkedés végett május 16-ai kelettel a felettes szervhez, a Vas megyei Tanács V. B-hez terjesztette fel,⁷⁵ amely azonban a létszám engedélyezési kérelmet jogkör hiányára hivatkozva május 28-ai dátummal elutasította.⁷⁶ Ettől függetlenül, a város pénztámogatásával az akadémiai csillagvizsgáló munkatársai július 17-ére lehetővé tették, hogy a Detre László részéről kitűzött változócsillag-észlelési program szakirányításának megoldódása esetén, az obszervatóriumban érdemleges fotografikus észlelési anyaggyűjtés vegye kezdetét, melynek eredményességétől függően az akadémiai intézet a későbbiekben felvállalta a korszerű fotoelektromos észleléstechnika biztosítását is.⁷⁷

Hamarosan azonban a további munkálatokat – egy időre – háttérbe szorította egy nagy horderejű esemény: az úrkorszak nyitánya. Ugyanis a felbocsátandó szovjet szputnyik(ok) megfigyelésére és követésére Magyarországon is felállítandó műholdészlelő állomások egyikének megszervezésére 1957. szeptember 10-én felkérést kapott a szombathelyi csillagvizsgáló.⁷⁸ A felkérést a városi vb 1957. szeptember 19-ei ülése határozatilag elfogadta, s egyúttal megismételte – az új feladatra tekintettel – a csillagvizsgáló számára létesítendő kutatói státusz megoldatlanul maradt ügyében tett korábbi kérelmét.⁷⁹ Mivel a magyarországi műhold-megfigyelő állomások megszervezésével megbízott MTA Csillagvizsgáló Intézete anyagi támogatást nem tudott nyújtani,

így a Szombathelyre tervezett észlelő objektum valamennyi beruházási, felszerelési – a Szovjet Tudományos Akadémia által ingyen biztosítandó speciális távcsövek kivételével – és működtetési költségei a fenntartó városra hárultak. Ennek kalkulált költség vonzata 30.000 Ft-ot tett volna ki, mely összeg biztosítására irányuló kérelmet a vb 1957. november 14-ei ülése forráshiányra hivatkozva, elutasította.⁸⁰ Ezzel a döntéssel egy időre elhalasztódott a szombathelyi műholdészlelő állomás felállítása. Nem sokkal erre a csillagvizsgáló fejlesztésének egyik kulcsproblémáját képező státuszügy továbbra is megoldatlanul maradt. A városi vb 1958. február 12-ei ülésén került bejelentésre, hogy a Pénzügyminisztérium a csillagvizsgálóhoz főfoglalkozású állást nem engedélyezett.⁸¹ Ezzel a továbbfejlődés egyik alapproblémájának megoldása megint a távoli jövőbe tolódott el. A testület e fejlemény kapcsán a fenti ülésen hozott határozatában – átmeneti megoldásként – annyit tudott tenni, hogy a másodállásos amatőr csillagász személyzetet négy főre növelte, s számukra tiszteletdíjat biztosított.

Ennek ellenére úgy a műholdmegfigyelő, mint az obszervatórium ügye lendületbe jött.

A műholdészlelő helyéül a szombathelyi Derkovits Gyula (ma: Aréna) utca 3. szám alatti, egy emeletes lakóház laposteteje került kijelölésre. A kiválasztott helyszín és az állomás kiépítésének tekintetében Detre ekként foglalt állást június 5-ei levelében: *„Május 20-i látogatásunk alkalmával megállapítottuk, hogy a szombathelyi szputnyik-megfigyelő állomás részére kiválasztott épület megfelelő lesz ... A szombathelyi állomás költségeihez az MTA Csillagvizsgáló Intézete a távcsövek átadásán kívül jelenleg nem tud hozzájárulni, ezért ajánljuk, hogy kérjék a Városi Tanács segítségét. Szeretnénk, ha a nemzetközi kooperáció keretében végzendő megfigyelések beindítására minél hamarabb sor kerülne, a megfigyelő csoport munkáját magunk részéről továbbra is támogatni fogjuk.”*⁸²

Június 12-ai kelettel a Derkovits (vagy Aréna) utcai épület lapos tetőzeten kialakítandó állomás 19.083,55 Ft összegű költségvetése el is készült,⁸³ amelyhez még 5500 Ft. felszerelési kiadás, valamint a 10 főnyi észlelőcsoport 10.000 Ft díjazása járult.⁸⁴ Ehhez közvetőleg megjegyzendő, hogy – amint az alábbiakban az adott helyen kiderül – az MTA Elnöksége e célra már korábban biztosított 20.000 Ft-ot, mely összeget azonban Detre az ekkor már tervbe vett új csillagvizsgáló kialakításához tartalékolta. Ugyanis ekkorra megindult a csillagvizsgáló – a gimnázium szubtilis észlelésekre alkalmatlan belvárosi épületéből – szakszempontokhoz igazodó helyre való áttelepítésének előkészítése is. Az obszervatórium tervezett elhelyezésére alkalmas ingatlan biztosítása végett Detre tárgyalásokat kezdeményezett a város vezetőivel. E tárgyalásokon a városvezetés kilátásba helyezte a tervbe vett csillagda céljára a szombathelyi Jókai Mór utca (Szent István park) 9. szám alatti, üresen álló villaépület átengedését. Az obszervatórium ügyében – Detre László szombathelyi tárgyalásaira és személyes tapasztalataira alapozottan – az MTA főtitkára, Erdei Ferenc a következőképpen fejtette ki álláspontját a Szombathelyi

Városi Tanács V. B. elnökéhez 1958. június 17-én intézett levelében: „A csillagda felszereléséből a 25 cm-es tükröteszkóp és néhány segédműszer alkalmas lenne arra, hogy velük a csillagászat egy szűkebb területén internacionális szempontból is hasznos tudományos munkát végezhesse. A munka megindulásához azonban elengedhetetlenül szükséges, hogy a város vagy a megye egy, a tudományos segédmunkatársinak megfelelő statust létesítsen, amelyre az Akadémia jelöljön ki megfelelő személyt. A jelenlegi személyzetben egyetlen szakképzett tag sincs, úgyhogy ezek legfeljebb a kinevezendő tudományos segédmunkatárs laboránsainak lesznek megfelelőek. A másik probléma a műszer megfelelőbb elhelyezése. Az egyedül szóba jöhető fotometriai munkákhoz a jelenlegi, kémények közti elhelyezés semmiképp sem megfelelő. Nagyszerű elhelyezést lehetne biztosítani a városi park felett, a víztorony mellett megürült volt premontrei villában.⁸⁵ Ehhez csak az kellene, hogy a város bocsássa rendelkezésre ezt a villát és a hozzá tartozó kb. 10.000 m² telket. A villa kb. 50.000 Ft költséggel átalakítható lenne úgy, hogy biztosítani lehetne két munkahelyiséget, egy fotólaboratóriumot és a tudományos segédmunkatárs lakását. Maga a 25 cm-es reflektor a kertben egy eltolható tetejű bódében lenne felállítható, kb. 10.000 Ft költséggel. A jelenlegi kupolát át lehetne adni a TTIT számára bemutató csillagdának, a Gothard hagyaték egy kisebb távcsövével. A szputnyik megfigyelő állomás minimális költséggel szintén a premontrei villa kertjében lenne véglegesen elhelyezhető.

A csillagda fenntartása kb. évi 30.000 Ft-tól volna biztosítható, amennyiben a mi intézetünk patronálná. Értem ezalatt azt, hogyha a Gothard csillagda bekapcsolódna a Magyar Tudományos Akadémia Csillagvizsgáló Intézetének munkájába, megfelelő segédberendezést, fotográfiai lemezanyagot rendelkezésre bocsátanánk ...

A Gothard Csillagvizsgáló és a szputnyik megfigyelő állomás ügyét a Magyar Tudományos Akadémia Csillagvizsgáló Intézete hajlandó tudományos szakértéssel és anyagilag is támogatni, amennyiben a Tanács is fontosnak tartja a Gothard Csillagvizsgáló működésbe helyezését és ennek megfelelően egy tudományos státusz biztosításával és megfelelő épület rendelkezésre bocsátásával lehetővé teszi az ottani munka megindulását.”⁸⁶

Amint a fent idézett főtitkári iratból kiderül, a műholdészlelő állomásnak a már említett Derkovits (vagy Aréna) utcai kiépítése feleslegessé vált,⁸⁷ így a szóban forgó helyszínen csak ideiglenes jellegű megoldás jöhetett tekintetbe.

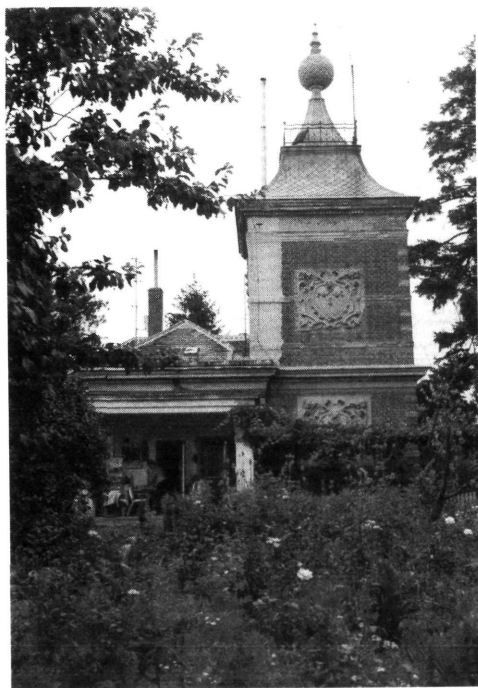
A Jókai utcai ingatlant illetően az elnök-helyettes június 19-ei levelében ekként tájékoztatta Detre Lászlót: „Személyes beszélgetésünk alkalmával felvetődött a Gothard Jenő Csillagvizsgáló Intézet elhelyezése a Jókai Mór u. 9. sz. alatti villaépületben. Akkor nem tudtunk határozott ígéretet tenni arra, hogy az épületet e célra biztosítani tudjuk. Jelenleg arról tudom tájékoztatni, hogy amennyiben az Akadémia megbeszélésünk szerint az épületet csillagvizsgáló céljára rendbe tudná hozatni, úgy rendelkezésükre tudjuk azt bocsátani.”⁸⁸

Az Aréna – előbb Derkovits Gyula – u. 3. sz. ház,
a szombathelyi Műholdészlelő Állomás ideiglenes helye.
(Fotó: Horváth József)

Detre László a fejleményeket és a csillagvizsgáló érdekében megteendő lépéseket így foglalta össze július 5-ei levelében: „Úgy hallottam, hogy a Magyar Tudományos Akadémia a májusi megbeszéléseink alkalmával felvetett kérdésekről már átírt Szombathely Város Tanácsához. Azóta tájékoztattam az Akadémiát az épületkérdés kedvező elintézéséről is. Félhivatalosan közölhetem, hogy építkezésekre az Akadémiának elég keret áll rendelkezésre az épület rendbe hozására. A rendbe hozásra lehetne felhasználni az Akadémia Elnökségétől már régebben a szputnyik állomás céljára kilátásba helyezett 20.000 Ft-ot is. Ugyanis nem látom célszerűnek, hogy nagyobb összegű átalakításokat hajtsanak végre az állomás jelenlegi ideiglenes helyen, hanem az állomást már a legközelebb jövőben a volt premontrei villa kertjében kellene felállítani.

Az Akadémia támogatásának feltételül azonban továbbra is egy tudományos állás biztosítását köti ki. Így az a javaslatom, hogy a Tanács kérjen egy új tud. segédkutatói állást, a kérelmet az Akadémia támogatni fogja ... Evvel egyidejűleg kérem elkészíttetni az épület rendbe hozásának költségvetését és a reflektor felállításához szükséges letolható tetējű házikó költségvetését. A költségvetést szíveskedjenek elküldeni az Akadémia Elnökségéhez azonnal a kérelemmel, hogy a költségeket az Akadémia viselje. Azt hiszem, hogy az egész ügyet őszig tető alá lehet hozni.”⁸⁹

*A Jókai Mór utca (Szent István park) 9. sz. épület,
a Gothard Jenő Csillagvizsgáló tervezett új helye.
(Fotó: Horváth József)*

Ami a felvetett státusügyet illeti, Detre fenti levelét megelőzően, július 4-ei dátummal a városi vb a főállású kutatói létszámgigénylést újra beterjesztette a felettes megyei vb-hez a felsőbb szerveknél való intézkedés végett.⁹⁰ A Jókai utcai épület renoválásának költségigényét Detre augusztus 14-ei távirati ajánlatkérésére⁹¹ az elnökhelyettes a házat kezelő szombathelyi Ingatlankezelő Vállalat becslése alapján 70.000 Ft-ban határozta meg.⁹²

Visszakanyarodva Detre László 1958. július 5-ei levelének zárómondatához, a csillagvizsgáló ügyében 1958 őszén valóban lényegi előrelépés következett be. 1958. október 8-ai kelettel létrejött egy „Megállapodási tervezet Szombathely Város Tanácsa és a Magyar Tudományos Akadémia között a tanács által létesítendő Gothard Jenő Csillagvizsgáló Intézet létesítése és fenntartása ügyében”, amely hat pontban foglalt össze az érdekelt felek kötelezettség vállalásait. A tervezet első pontja kimondja, hogy „Szombathely Város Tanácsa csillagvizsgáló intézetet létesít a Jókai M. u. 9. sz. épületben”. A második pont értelmében a „Városi Tanács költségvetése terhére gondoskodik egy kutatói állás rendszeresítéséről és az intézet fenntartási és karbantartási költségeiről, a tudományos kutatómunkához szükséges anyagok és a műszerek karbantartásának költségei kivételével. Az utóbbi költségeket az MTA biztosítja az intézet részére”. A harmadik pont arról intézkedik, hogy az

Detre László 2006. április 22-én felavatott emléktablája a Premontrei Szent Norbert Gimnáziumban.

(Fotó: Molnár László)

„MTA biztosítja a csillagvizsgáló intézet céljára szolgáló épület helyreállítási költségeit, ideértve a szükséges átalakítások költségeit is”. A negyedik pont előírja, hogy az „Intézet kutató munkáját a Magyar Tudományos Akadémia irányítja, jóváhagyja és ellenőrzi. Az intézet ellátja mindazokat az ismeretterjesztő előadásokat is, amelyet eddig a régi elhelyezésében ellátott”. Az ötödik pont rögzíti, hogy „Szombathely Város Tanácsa elkészíti a várost terhelő költségekről az éves költségvetési előirányzatot, a Magyar Tudományos Akadémia a Városi Tanács segítségével összeállítja a felújítási költségeket tartalmazó költségvetést.” A hatodik, záró pont értelmében e megállapodás csak akkor lép érvénybe, ha azt a két fél felettes hatósága is jóváhagyja.⁹³

Nemsokára azonban olyan kedvezőtlen fordulat állt be a csillagvizsgáló elhelyezésével kapcsolatban, amely minden eddigi erőfeszítést hiábavalóvá tett. Ugyanis amíg a státusz engedélyezése körüli huzavona tartott, aközben a csillagdának fenntartott Jókai utcai villát Vas megye Tanácsa Markusovszky Kórháza kérte a mindenkori igazgató-főorvos szolgálati lakásául kijelölni. A városi vb 1958. december 3-ai ülésén a kérelemnek helyt adva, elrendelte az épület kiutalását,⁹⁴ amely december 31-ai kelettel meg is történt.⁹⁵

Ez a lépés nagy veszélybe sodorta a kialakítandó obszervatórium tervét. 1959. február 9-én azonban a megyei kórház lemondott az épületre vonatko-

zó igényéről,⁹⁶ ezzel a terv megvalósulásának egyik fő akadályát elhárult. (Zárójelben megjegyzendő, hogy innét a fejlemények további alakulását a vonatkozó iratok kiselejtezése miatt, más források idevágó adataiból lehet megközelítően rekonstruálni.) Hamarosan azonban minden remény szertefoszlott. Ezután érkezhettek meg a csillagvizsgálóhoz kutatói státusz létesítése iránti kérelemre a nyilvánvalóan elutasító válasz, mert április 30-tól az obszervatórium másodállásos amatőr csillagászainak egyike⁹⁷ kapott megbízást az intézmény vezetői teendőinek ellátására.⁹⁸ Mivel a fenti megállapodás egyik előfeltétele megghiúsult, maradt minden a régiben. A fejlesztési elképzelések megvalósítására ekkor nem nyílt mód. Az obszervatórium elhelyezésére kiszemelt épület aztán bérlakásként került kiutalásra 1959. május 21-én.⁹⁹ A hosszan elnyúló státuszügyben a kedvező döntés végül, ha elkésve is, ez év őszén megszületett, ugyanis 1959. október 1-jével Tóth György személyében már főállású szakvezető került kinevezésre a csillagvizsgáló élére.¹⁰⁰ Ez azonban a kialakult helyzeten már nem változtatott.

Így végződött az obszervatórium egy küzdelmes időszaka, amelyből a kibontakozás kívánatos útja ugyan időlegesen lezárult, de a jövő fejlődés alapjai ekkor teremtdtek meg.

JEGYZETEK

¹ Vas Megyei Levéltár (továbbiakban: VaML) Vas vármegye állami anyakönyvi másodpéldáinak levéltári gyűjteménye (továbbiakban: Vv. áll. akv.) Szombathely, születési anyakönyv (továbbiakban: Szombathely, szül. akv.) 314/1906.

² Uo. Utólagos bejegyzés. 187/1933.

³ VaML Vas vármegye felekezeti anyakönyvi másodpéldáinak levéltári gyűjteménye. Nagyszentmihály, evangélikus kereszteleési akv. 52/1873.

⁴ Életútjára vonatkozóan lásd: Dunst János. = Vasvármegye, 1908. dec. 4. 2. p.; Dunst János dr. = Szombathelyi Újság, 1908. dec. 6. 4. p.

⁵ VaML Vv. áll. akv. Szombathely, szül. akv. 205/1901.

⁶ VaML Szombathely város képviselő-testületének iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek (továbbiakban: VaML Szv. közgy. jkv.) 83/1901.

⁷ VaML VaML Szv. közgy. jkv. Részleges tisztújító közgyűlés, 1901. december 28. 469-470. p.

⁸ VaML VaML Szv. közgy. jkv. Tisztújító közgyűlés. 1902. december 29. 677. p.

⁹ VaML Szombathely Város Árvaszkékné iratai. Iratok 1946/1930.

¹⁰ VaML VaML Szv. közgy. jkv. 164/1908.

¹¹ Mint a 9. jegyzet.

¹² VaML VaML Szv. közgy. jkv. 30/1909.

¹³ A ház Jákó Elek szombathelyi kereskedő tulajdonát képezte. Fóth Kálmán: Vas vármegye és városai címtára. Szombathely, 1904. 107., 146. p.

¹⁴ VaML Szombathelyi Községi Polgári Lányiskola iratai. Anyakönyv, 1911-1912. I.A. oszt.

¹⁵ Uo.

¹⁶ VaML Premontrei rend szombathelyi gimnáziumának iratai. Névkönyv, 1916-1917.

- ¹⁷ A csornai premontrei kanonokrend szombathelyi Főgimnáziumának (továbbiakban: Főgimn. Ért.) 1919–1920. évi értesítője Szerk. Steiner Miklós. Szombathely, 1920. 14. p.; Főgimn. Ért., 1920–1921. Szerk. Steiner Miklós. Szombathely, 1921. 13. p.; Főgimn. Ért., 1923–1924. Szerk. Steiner Miklós. Szombathely, 1924. 13–14. p.
- ¹⁸ Főgimn. Ért., 1922–1923. Szerk. Steiner Miklós. Szombathely, 1923. 10. p.
- ¹⁹ Főgimn. Ért., 1923–1924. Szerk. Steiner Miklós. Szombathely, 1924. (továbbiakban: Steiner, 1924.) 9. p.
- ²⁰ VaML Vv. áll. akv. Szombathely, szül. akv. 205/1901. Utólagos bejegyzés 108/1924. A haláleset a budapesti 1. kerületi halotti anyakönyvben 618/1924. sz. alatt.
- ²¹ VaML Premontrei rend szombathelyi gimnáziumának iratai. Érettségi kimutatás, 3/1924.
- ²² Steiner, 1924. 13. p.
- ²³ Küirschák József (1864–1933) matematikus, műegyetemi tanár. Tangl Károly (1869–1940) fizikus, egyetemi tanár.
- ²⁴ Detre László. In: Magyar tudósok önéletrajzai. Bp., 2003. (továbbiakban: Detre, 2003.) 599. p.
- ²⁵ Vierteljahrsschrift der Astronomischen Gesellschaft (továbbiakban: VjAG), 1927. 71. p.
- ²⁶ *Dunst, Ladislaus*: Inaugural-Dissertation. In: Mitteilungen der Sternwarte Budapest-Svábhely. Bd. 1., Bp., 1930. (továbbiakban: Mitt. Stw. Bp.) 2. p.
- ²⁷ Detre, 2003. 599. p.
- ²⁸ Uo.
- ²⁹ Mitt. Stw. Bp. 1. p.
- ³⁰ VjAG, 1931. 151. p.
- ³¹ Detre, 2003. 599. p.
- ³² Uo.
- ³³ VjAG, 1940. 92. p.
- ³⁴ Az obszervatórium jogelődje Konkoly Thege Miklós (1842–1916) magánalapításaként létesített 1871-ben Ógyallán (ma: Hurbanovo, Szlovákia). Konkoly felajánlására a csillagvizsgálót a Magyar Állam vette át 1899-ben. A Trianon következtében elveszett intézmény pótlására az 1920-as évek folyamán a budapesti Svábhegyen kiépített Magyar királyi Konkoly-alapítványú Asztrofizikai Obszervatóriumot, az 1922. évi 19. törvénnyel létrehozott, Országos Magyar Gyűjteményegyetem szervezetéből az 1935. évi 5. törvény csatolta, mint karközi intézetet, a Pázmány Péter Tudományegyetemhez. VjAG, 1936. 175–176. p.
- ³⁵ Detre László: Az Állami Konkoly Csillagvizsgáló Intézet (CSVI) működése az 1943–50. években. In: Csillagászati Évkönyv (továbbiakban: Csill. Évk.) az 1951. évre. Bp., 1951. (továbbiakban: Detre, 1951.) 45. p.
- ³⁶ Hatályos jogszabályok gyűjteménye, 1945–1968. 2. köt. Kormányrendeletek és kormányhatározatok. Bp., 1969. 79. p.
- ³⁷ Uő: A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) CSVI működése az 1951. évben. In: Csill. Évk. az 1952. évre. Bp., 1952. 96. p.
- ³⁸ Uő: Az MTA CSVI működése. In: Csill. Évk. az 1964. évre. Bp., 1963. 83. p.
- ³⁹ Szeidl Béla: Az MTA CSVI működése. In: Csill. Évk. az 1976. évre. Bp., 1975. 95. p.
- ⁴⁰ Fejezetek a magyar fizika elmúlt 100 esztendejéből. Szerk. Kovács László. Bp., 1992. (továbbiakban: Kovács, 1992.) 140. p.
- ⁴¹ Detre, 1951. 45. p.

- ⁴² A Magyar Tudományos Akadémia tagjai. 1. köt. Szerk. Beck Mihály et al. Bp., 2003. (továbbiakban: MTA tagjai, 2003.) 263. p.
- ⁴³ MTA tagjai, 2003. 264. p.
- ⁴⁴ Kovács, 1992. 144-145. p.
- ⁴⁵ *Detre László*: MTA CSVI működése az 1952. évben. In: Csill. Évk. az 1954. évre. Bp., 1954. 86. p.
- ⁴⁶ MTA tagjai, 2003. 263. p.
- ⁴⁷ MTA tagjai, 2003. 264. p.
- ⁴⁸ MTA tagjai, 2003. 263. p.
- ⁴⁹ MTA tagjai, 2003. 264. p.
- ⁵⁰ MTA tagjai, 2003. 263. p.
- ⁵¹ Kossuth-díjasok és Állami Díjasok almanachja. Szerk. Darvas Pálné, Klement Tamás, Terjék József. Bp., 1988. 431. p.
- ⁵² *Detre László*: Az MTA CSVI működése. In: Csill. Évk. az 1966. évre. Bp., 1965. 83. p.; Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története, 1945-1970. Szerk. Sinkovics István. Bp., 1970. 644. p.
- ⁵³ *Detre László*: Az MTA CSVI működése. In: Csill. Évk. az 1970. évre. Bp., 1969. 88. p.
- ⁵⁴ *Gombocz Endre*: A Királyi Magyar Természettudományi Társulat története, 1841-1940. Bp., 1941. (továbbiakban: Gombocz, 1941.) 420. p.
- ⁵⁵ Gombocz, 1941. 432. p.
- ⁵⁶ Szakosztályi ügyek. = Csillagászati Lapok, 1943. 3. sz. 110. p.
- ⁵⁷ *Guman István*: Megalakult a Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat Csillagászati és Matematikai Szakosztálya. = Meteor, 1953. 1-2. sz. 1. p.
- ⁵⁸ *Detre László*: Az MTA CSVI működése. In: Csill. Évk. az 1960. évre. Bp., 1960. 84. p.
- ⁵⁹ *Róka Gedeon*: A TIT Csillagászati és Űrhajózási Szakosztályainak 1962-63. évi működése. = Csill. Évk. az 1964. évre. Bp., 1963. 97. p.
- ⁶⁰ *Uő*: A TIT Csillagászati és Űrhajózási Szakosztályainak 1963-64. évi működése. = Csill. Évk. az 1965. évre. Bp., 1964. 90. p.
- ⁶¹ Kovács, 1992. 261. p.
- ⁶² *Horváth József*: Gothard Jenő tudományos tárgyhagyatéka. = Vasi Szemle, 1993. 4. sz. 555-561. p.
- ⁶³ A szombathelyi csillagvizsgáló. = Vasvármegye, 1921. nov. 9. 1. p.
- ⁶⁴ *Róka Gedeon*: Jelentés a bemutató csillagdák 1951. évi működéséről. In: Csill. Évk. az 1952. évre. Bp., 1952. 109-110. p.
- ⁶⁵ Szombathely legújabb nevezetessége: a csillagvizsgáló. = Vasmegye, 1951. dec. 18. 4. p.; Megnyílt a megyei kultúrhét. = Vasmegye, 1952. dec. 22. 1. p. A gimnázium tetjére telepített forgó kupolában a régi herényi obszervatórium 1874-es Browning-gyártású 254 mm-es reflektora került újra használatba. *Róka Gedeon*: Jelentés a bemutató csillagdák 1951. évi működéséről. In: Csill. Évk. az 1952. évre. Bp., 1952. 109. p.
- ⁶⁶ Az 1947-ben megnyílt budapesti Uránia Bemutató Csillagvizsgáló mintájára országosan létrehozott bemutatóhelyek egységes elnevezése. A távcsöves bemutatók és ismeretterjesztő előadások fő funkcióján kívül az Urániák feladata volt még amatőr észlelőcsoportok megszervezése is. *Sinka József*: A bemutató csillagdák működése az 1953. évben. In: Csill. Évk. az 1954. évre. Bp., 1954. 87. p.)

- ⁶⁷ Miért nem működik a szombathelyi csillagvizsgáló? = Vasmegye, 1954. máj. 7. 4. p. Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy az itt vázolt helyzet egyáltalán nem egvedi esetként, hanem általánosan az Urániák problémájaként jelentkezett, amelynek orvoslására alakult meg 1953 októberében a TTIT Csillagászati Szakosztályának Központi Uránia Bizottsága. Kiss Imre: Megalakult a központi Uránia Bizottság. = Meteor, 1953. 1-2. sz. 28-30. p.
- ⁶⁸ Balogh Ottó: Az 1954. június 30-i részleges napfogyatkozás fényképezése a szombathelyi Gothard Jenő Bemutató Csillagvizsgálóban. = Meteor, 1954. 3. sz. 218-219. p.
- ⁶⁹ VaML Szombathely Város Tanácsa Végrehajtóbizottsága Titkárságának iratai (továbbiakban: SZVT Titk.). 198/1958. 38. fol.
- ⁷⁰ Bencze Sándor (Marosvásárhely, 1919. 01. 27. – Siúmeg, 1981. 12. 11.) 1950-ben költözött Szombathelyre, ahol előbb a Magyar Nemzeti Bank helyi fiókjánál, majd több munkahely után, 1957 augusztusától 1959 szeptemberéig, a szombathelyi Városi Tanács Munkügyi Osztályán dolgozott előadóként. 1952-ben kapcsolódott be a Természettudományi Társulat Vas megyei Csillagászati Szakosztályának – azon belül annak szombathelyi Uránia Bemutató Csillagvizsgálójának – tevékenységébe. 1956. szeptember 1-jétől a Társulat Vas megyei Szervezetének, majd 1957. január 1-jétől a szombathelyi Városi Tanács Oktatási Osztályának megbízásából másodállásban látta el a szombathelyi Gothard Jenő Csillagvizsgáló vezetését. Vértess Ernő: Ez évben volna 85 éves egy elfeledett amatőrcsillagász: Bencze Sándor. = Egyesületi Híradó, 23004. 4. sz. 34. p.; VaML SZVT Titk. 93/1958., 198/1958. 38. fol., 259/1959.; VaML Vas megye Tanácsa Végrehajtóbizottsága Pénzügyi Osztályának iratai 12.229/1958.; VaML Szombathelyi Nagy Lajos Gimnázium iratai 117/1956–1957.)
- ⁷¹ VaML SZVT Titk. 198/1958. 38-39. fol.
- ⁷² VaML Szombathely Város Tanácsa Végrehajtóbizottságának iratai. Jegyzőkönyvek (továbbiakban: SZVT VB Jkv.) 268/1956.
- ⁷³ VaML SZVT Titk. 198/1958. 44. fol.; A szombathelyi csillagvizsgálóban. = Vas Népe, 1957. ápr. 24. 5. p.
- ⁷⁴ VaML SZVT VB Jkv. 80/1957.
- ⁷⁵ VaML SZVT Titk. 198/1958. 35. fol.
- ⁷⁶ VaML SZVT Titk. 198/1958. 34. fol.
- ⁷⁷ VaML SZVT Titk. 198/1958. 41. fol.; Kulán György: A Társadalom és Természettudományi Társulat Uránia Bemutató Csillagvizsgálói. In: Csill. Évk. az 1958. évre. Bp., 1958. 78. p.
- ⁷⁸ VaML SZVT Titk. 198/1958. 42. fol. A Szovjet Tudományos Akadémia Csillagászati Tanácsának felkérésére az MTA Csillagvizsgáló Intézete szervezte meg a magyarországi műholdészlelő hálózatot, amely kezdetben a következő kódszámokkal jelölt három állomásból állt: a budapesti 111. (utóbb: 1111.) sz., a szombathelyi 112. (utóbb: 1112.) sz. és a bajai 113. (utóbb: 1113.) sz. a felsoroltakhoz negyedikként, jóval később, még a miskolci állomás csatlakozott. Detre László: Az MTA CSVI működése. In: Csill. Évk. az 1959. évre. Bp., 1958. 77. p.; 50 éves a magyar űrkutatás. Szerk. Both Előd, Horváth András. Bp., 1996. 10., 42. p.
- ⁷⁹ VaML SZVT VB Jkv. 172/1957.
- ⁸⁰ VaML SZVT VB Jkv. 223/1957.
- ⁸¹ VaML SZVT VB Jkv. 19/1958.
- ⁸² VaML SZVT Titk. 198/1958. 22. fol.
- ⁸³ VaML SZVT Titk. 198/1958. 21. fol.

- ⁸⁴ VaML SZVT Titk. 198/1958. 6-8. fol.
- ⁸⁵ Szombathelyi Körzeti Földhivatal. Szombathely. 1051. sz. telekkönyvi betét. (Az épület 1920 októberében került a premontrei rend tulajdonába.)
- ⁸⁶ VaML SZVT Titk. 198/1958. 25-26. fol.
- ⁸⁷ A műholdészlelő végül a gimnázium tetején lévő kupola mellé emelt teraszon kapott helyet. *Tóth György: A szombathelyi Gothard Observatórium.* In: Csill. Évk. az 1977. évre. Bp., 1976. 307. p.
- ⁸⁸ VaML SZVT Titk. 198/1958. 23. fol.
- ⁸⁹ VaML SZVT Titk. 198/1958. 27. fol.
- ⁹⁰ VaML SZVT Titk. 198/1958. 24. fol.
- ⁹¹ VaML SZVT Titk. 198/1958. 28. fol.
- ⁹² VaML SZVT Titk. 198/1958. 29. fol.
- ⁹³ VaML SZVT Titk. 198/1958. 31. fol.
- ⁹⁴ VaML SZVT VB Jkv. 182/1958.
- ⁹⁵ VaML Szombathely Város Tanácsa Végrehajtóbizottsága Igazgatási Osztályának iratai (továbbiakban: SZVT Ig. Oszt.) 10.943/1958.
- ⁹⁶ Uo. A kiutalási határozaton olvasható az alábbi kéziratos feljegyzés: „*A kórháznak nem kell az ingatlan. 1959. február 9.*”
- ⁹⁷ Zsigmond Vilmos. VaML Szombathelyi Nagy Lajos Gimnázium iratai. 337/1958-59.
- ⁹⁸ VaML SZVT Titk. 2795/1959.
- ⁹⁹ VaML SZVT Ig. Oszt. 10.320/1959.
- ¹⁰⁰ VaML Vas megye Tanácsa Végrehajtóbizottsága Oktatási Osztályának iratai 18.101/1961. Tóth György 1993. évi nyugdíjaztatásáig vezette az intézetet. Igazgatói tevékenységének legnagyobb érdeme, hogy a szombathelyi Szent Imre herceg utca 112. sz. alatt – az 1960-as évek derekától – egy teljesen új obszervatóriumot teremtett meg, amely szorgalmazására 1979-től mint egyetemi intézmény működik.

Kántor Károly felvételeinek rendelkezésre bocsátásáért özv. Kántor Károlynét és az ebben való szíves közreműködéséért Balogh Ottót illeti köszönet.